

Bedre bruk av arbeidskraftressursene

Knut Røed

Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning

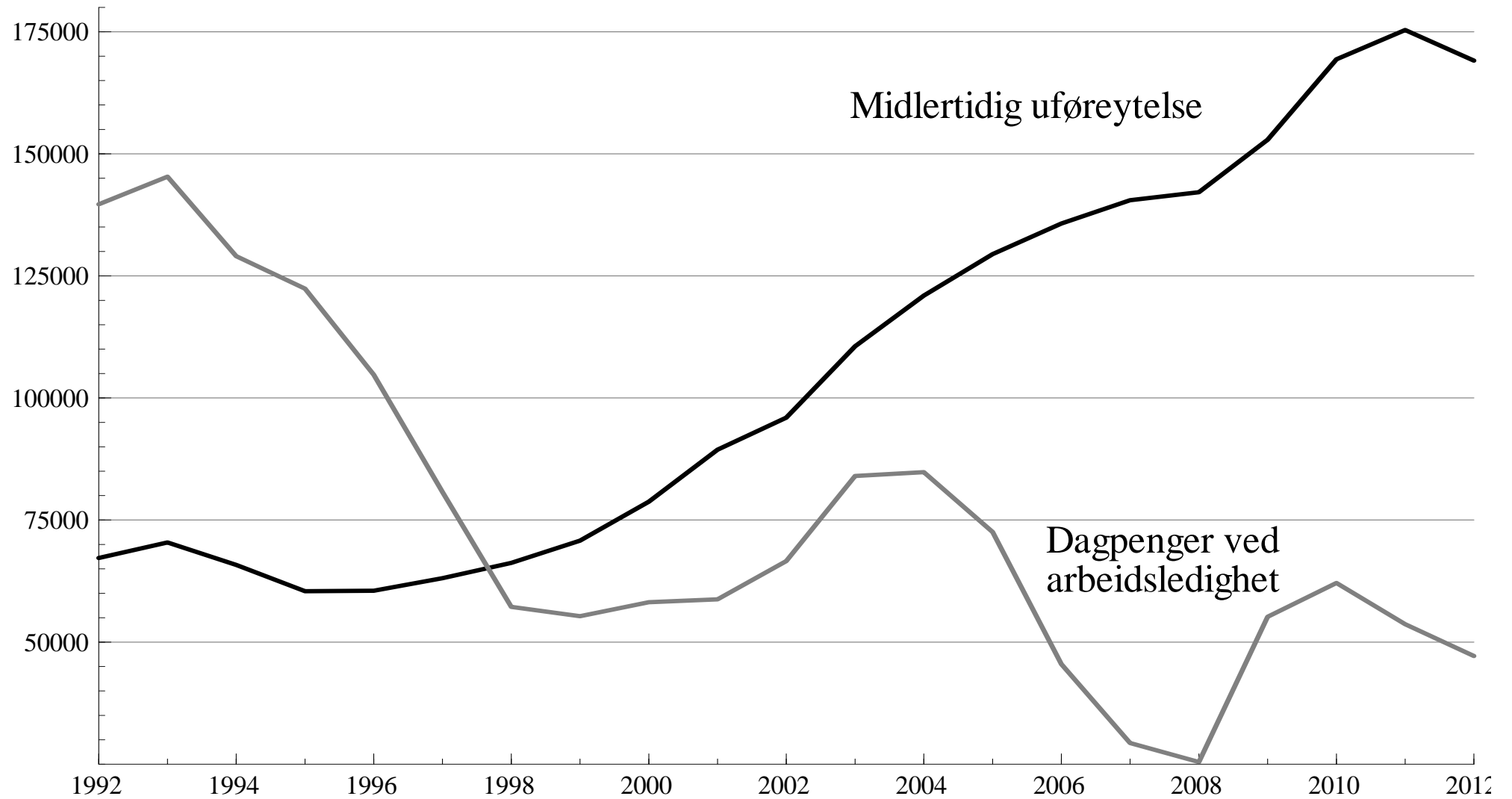
Ragnar Frisch Centre for Economic Research

www.frisch.uio.no

Den «vanskelig tilgjengelige» reserven...

- Omlag 15 % av befolkningen i yrkesaktiv alder tilnærmet helt utenfor arbeidsmarkedet på grunn av sykdom eller funksjonshemming
 - 310.000 uførepensjonister, hvorav 82 % *helt* uføre
 - 152.000 mottakere av arbeidsavklaringspenger
- Redusert produktivitet, men «dobbel» effekt på velferdsstatens bæreevne

Arbeidsledig eller syk?

Arbeid og helse

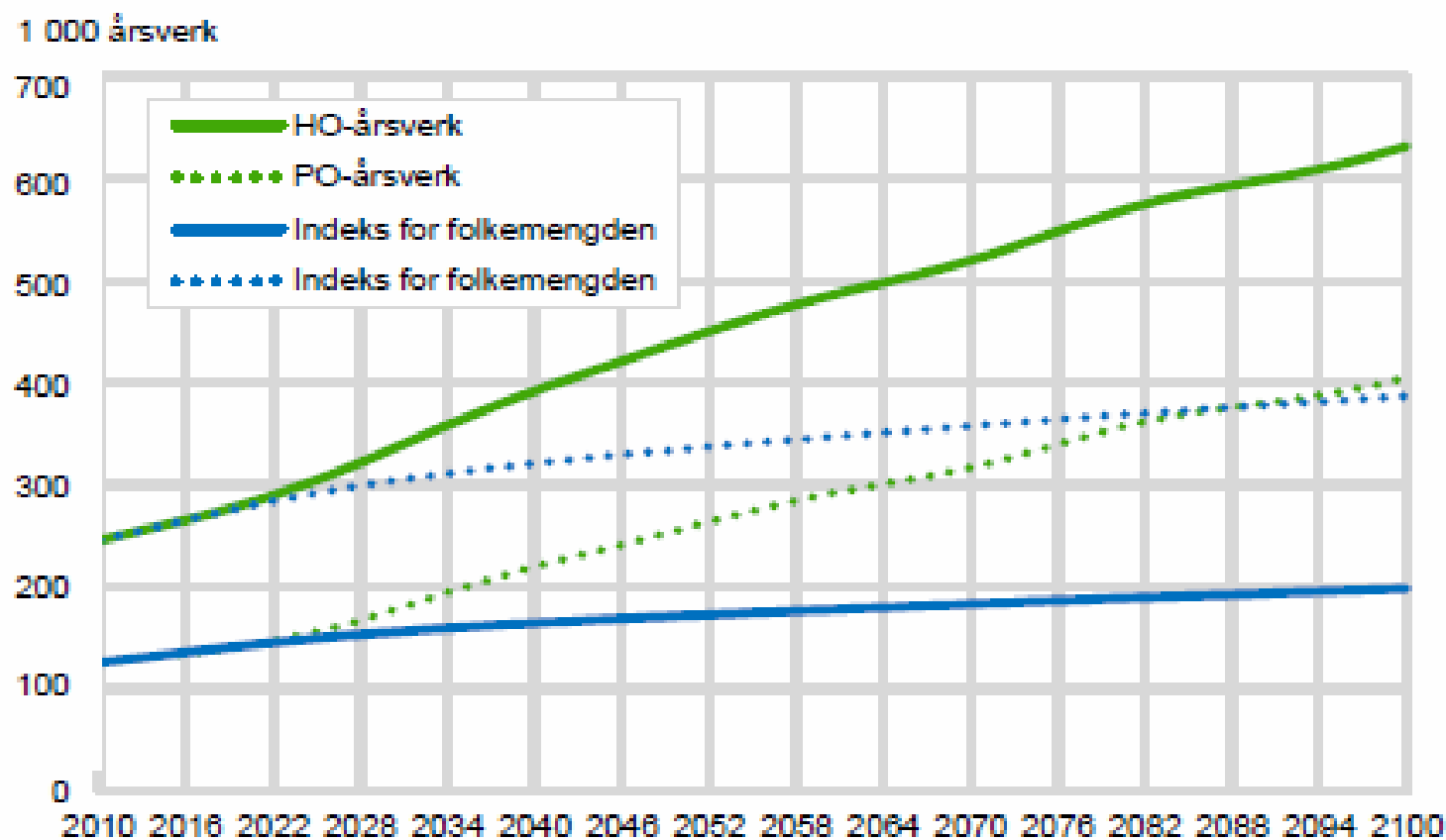
- Ingen naturlov at sykdom, skade, eller funksjonshemning er uforenlig med arbeid.
- Arbeid er normalt helsefremmende – selv om det finnes mange helseskadelige jobber og arbeidsforhold.

Arbeidsledighet, helseproblem, eller motivasjonsproblem?

- Høyst uklart skille – **ledighet** i forhold til en jobb – **sykdom** i forhold til en annen – **uvilje** i forhold til en tredje.
- Manglende jobbmuligheter «gyldig» hensyn ved vurdering av rett til uføretrygd.
 - Tap av arbeid øker risikoen for påfølgende uføretrygding
 - Risikoen dobles for menn og øker med om lag 50 % for kvinner (Bratsberg, Fevang, Røed, 2013)

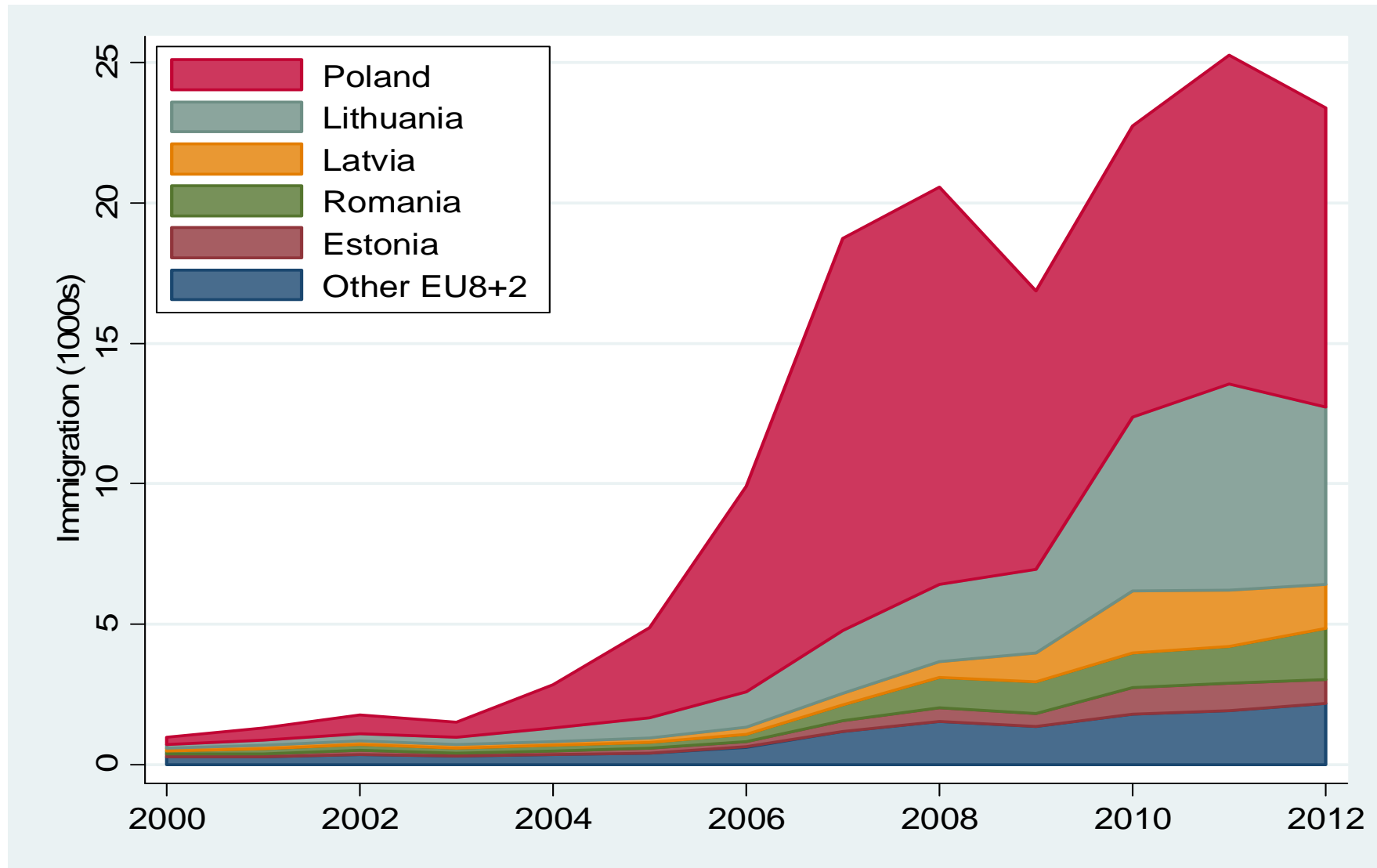
Betydelig behov for arbeidskraft i årene som kommer – særlig innenfor helse- og omsorgssektoren

Figur 5.1. Betydningen av endringer i befolkningens størrelse og sammensetning for fremtidig sysselsetting i formell HO- og PO-sektor i vår referansebane.
1 000 årsverk

Fra Holmøy, Kjelvik, og Strøm: «Behovet for arbeidskraft i helse- og omsorgssektoren fremover» SSB-rapport 2014/14

Er arbeidsinnvandring en «løsning»?

Effekter av arbeidsinnvandring...

- Større tilgang på arbeidskraft – fjerning av flaskehals
– Men mindre press på utnytting av den «vanskelig tilgjengelige» reserven
- Også høyere etterspørsel etter arbeidskraft
- Lavere gjennomsnittsproduktivitet blant sysselsatte i Norge (?)
- Høyere sysselsettingsrate på kort sikt – men lavere på lengre sikt?
- Høyere geografisk mobilitet innen Norge
- Endret lønnsdannelse
 - Stramt arbeidsmarked gir større immigrasjon istedenfor større lønnspress
 - Mindre etterspørsel etter substituerbar arbeidskraft
 - Større etterspørsel etter komplementær arbeidskraft

“Styrbare” parametere

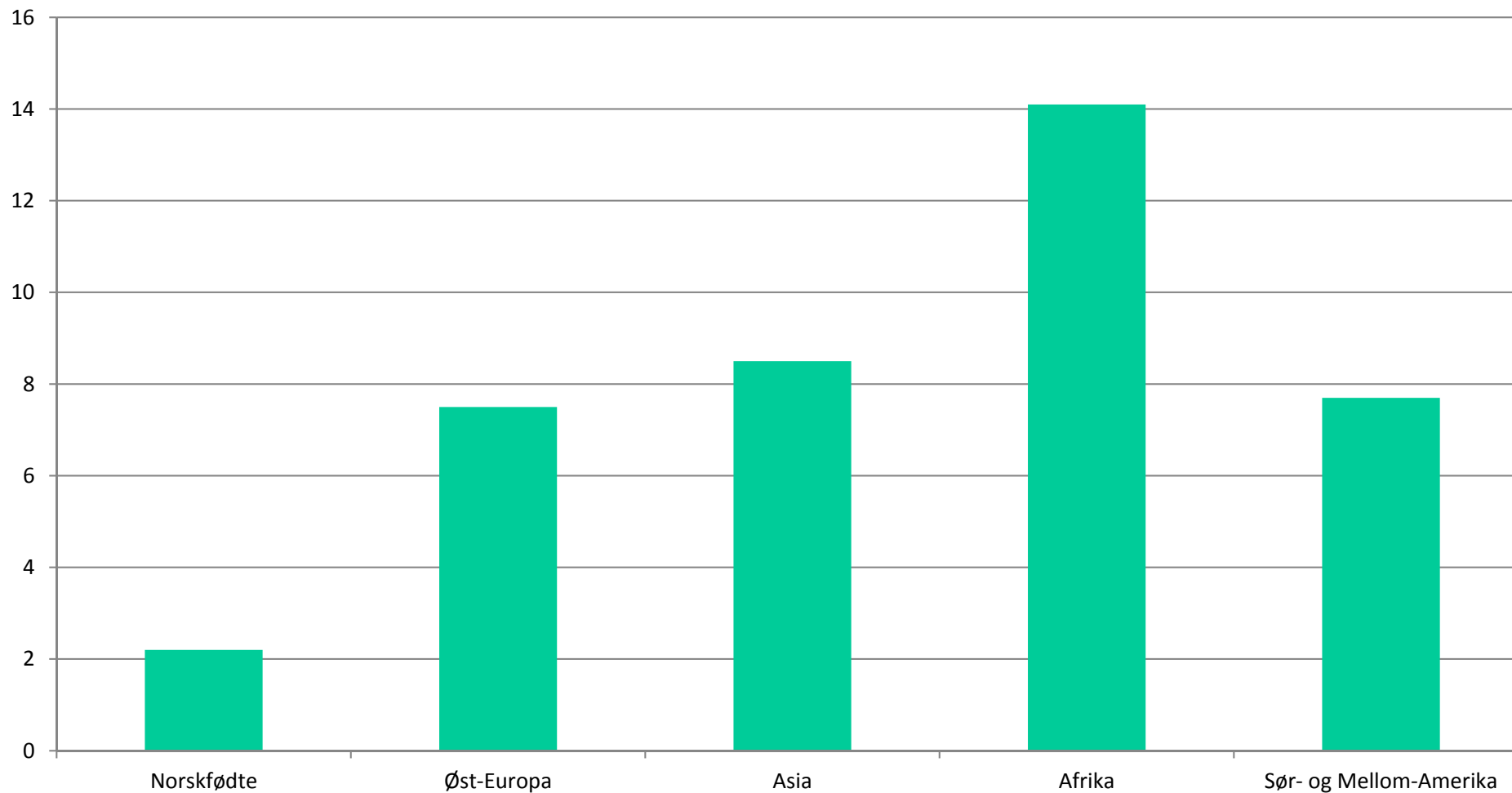
- Minstestandarder i arbeidslivet
 - Minstelønninger/allmenngjøring
 - Sertifiseringskrav og krav til arbeidsmiljø
 - Oppsigelsesvern
- Utforming av velferdsordninger
 - Stønadsnivå
 - Grad av aktivitetsorientering i inntektssikringsordninger
 - Penger kontra tjenester

Migrasjon og velferdsstat

(NOU 2011:7)

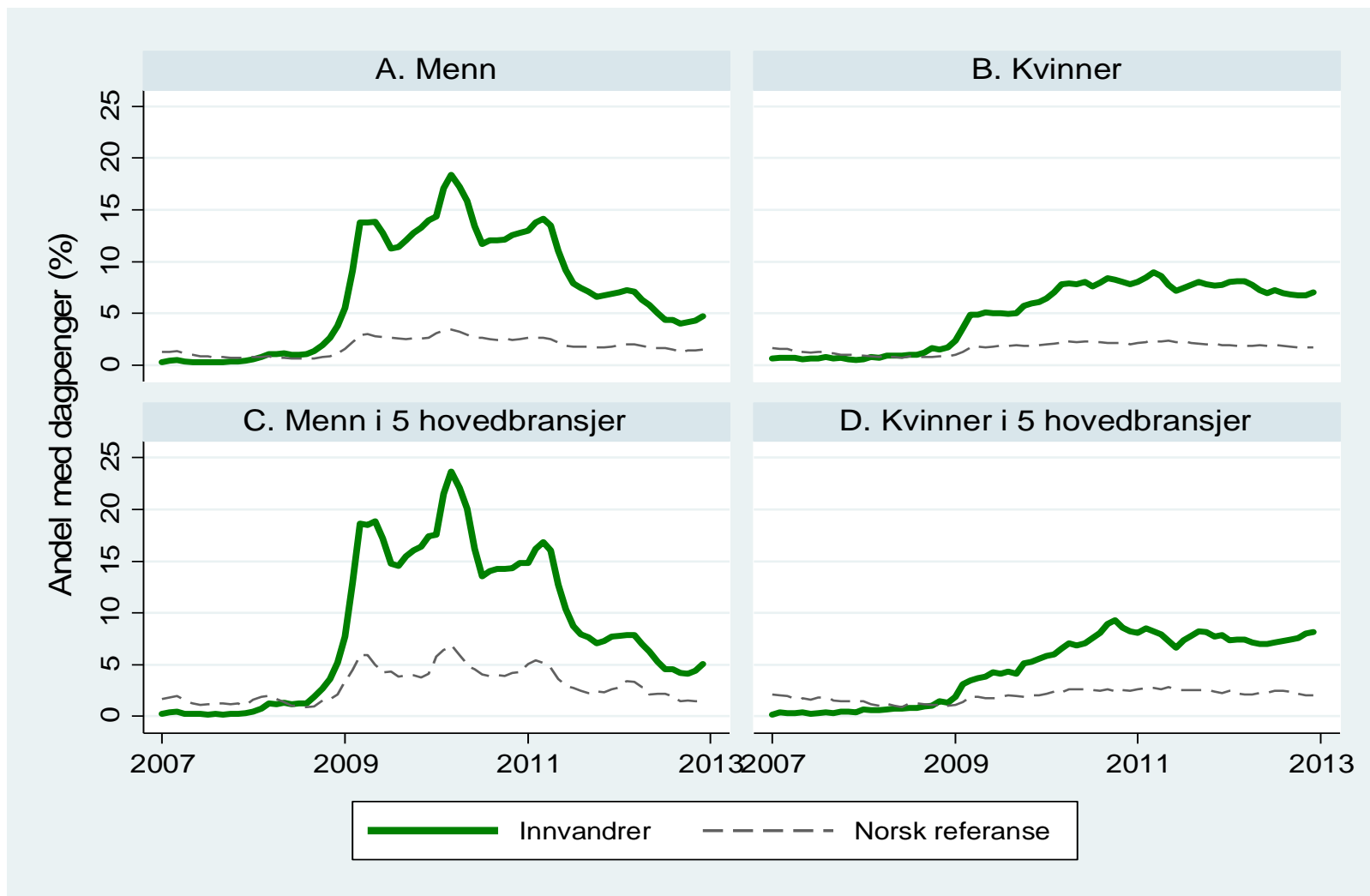
- Minstestandarder og velferdsordninger påvirker *omfang og sammensetning* av innvandring.
 - Rask opparbeidelse av trygderettigheter gir motiv til å ta imot «dårlige» jobber.
- Velferdsstatens utforming påvirker *bruken* av sosiale forsikringsordninger blant dem som til enhver tid er omfattet av den.
 - Høy kjøpekraft ved eksport – gir høye effektive kompensasjonsgrader.

Arbeidsledighetsrater i Norge 3. kv. 2014, etter landbakgrunn

Kilde: Statistisk sentralbyrå

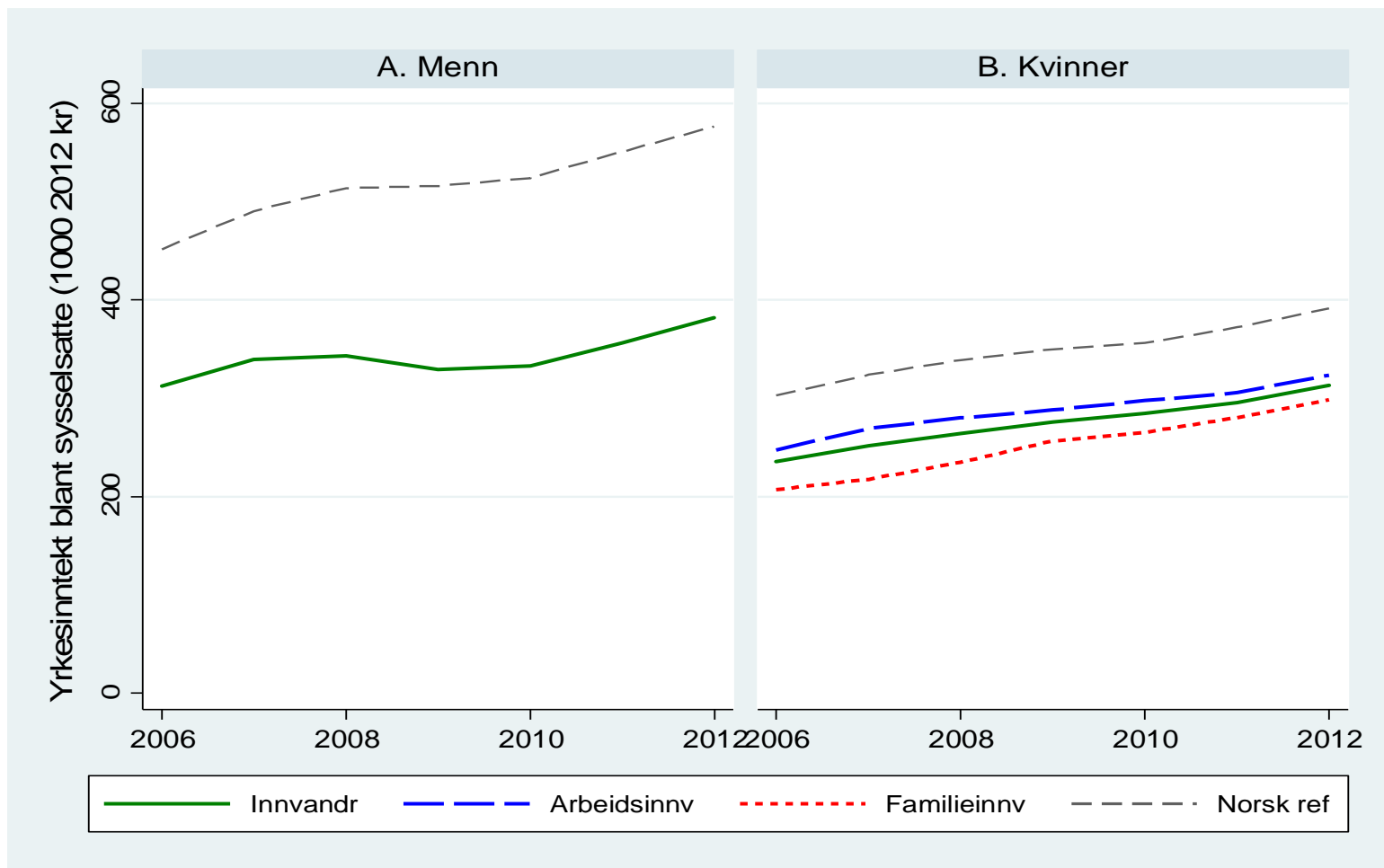
Arbeidsledighet blant innvandrere fra Øst-Europa: Andel med dagpenger

Andel med mottak av dagpenger blant innvandrere fra Øst-Europa, samt norsk sammenligningsgruppe 2006-2012.
Note: Figurene er betinget på at man var sysselsatt i 2008 og fortsatt bosatt i Norge i 2012. Viser dagpengemottakere den 28. hver måned.

Årlig yrkesinntekt for sysselsatte arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa

Kilde: Bratsberg, Raaum, Røed (2014): Arbeidsinnvandring – varig gevinst? Søkelys på arbeidslivet Vol. 31, No. 4, 275-295

Atferdsrisiko i velferdsstaten

- Kilder til at sysselsettingen blir lavere og mindre produktiv enn ønskelig

Enkeltpersoner:

- **Generelt:** Utsikten til en arbeidsfri inntekt kan virke dempende på anstrengelsene for å klare seg selv.
 - For lite aktiv jobbsøking
 - For kresne
 - For lite innsats for å forebygge tap av arbeid
 - For mye sykefravær
 - For lite vekt på reelle jobbmuligheter ved valg av utdanning
- **I forhold til innvandring:** Mer fristende å reise til en raus velferdsstat hvis man har høy sannsynlighet for å bli avhengig av den.
 - Innvandrere mer sårbare for konjunktursvingninger
 - Mindre tilpasningsdyktige ved tap av arbeid – men svake insentiver til returmigrasjon
 - Høyere effektive kompensasjonsgrader

Bedrifter (arbeidsgivere)

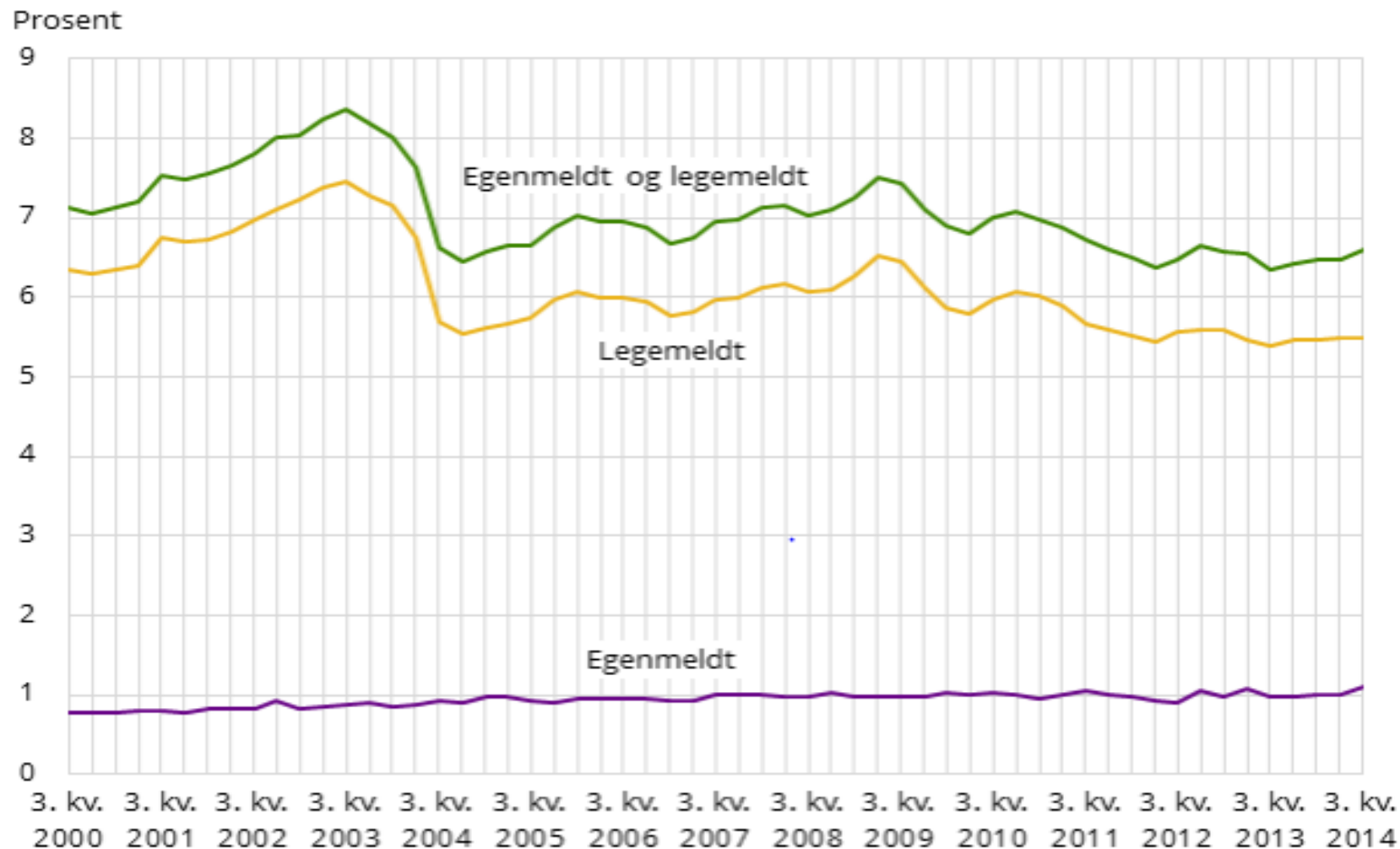
- **Generelt:** Muligheten til å velte kostnadene ved utstøtning over på fellesskapet kan virke dempende på «inkluderingsanstrengelsene»
 - For liten innsats for å holde på folk med redusert arbeidsevne
 - For liten innsats for å begrense langtids sykefravær
 - For lite hensyn til konsekvensene av omstillingsprosesser
- **I forhold til innvandring:** Lønnsomt å hente inn lavproduktiv arbeidskraft med kort forventet yrkeskarriere og med god «uttelling» i velferdsstaten.
 - Dette problemet kan bli forsterket av den nye generelle adgangen til midlertidige ansettelser!

Mulige løsninger...

1. Designe inntektssikringsordninger med sikte på utnyttelse av gjenværende arbeidsevne.
 - Unngå at arbeidsfri inntekt framstår som et realistisk alternativ.
2. Etablere effektive minstestandarder i arbeidslivet (herunder minstelønninger).
3. Erstatte kontantoverføringer med (mindre eksportable) tjenester.

Sykefravær i Norge 2000-2014: «Mellomløsningen» virker!

Figur 1. Sesong- og influensajusterte sykefraværspresenter, etter type sykefravær

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

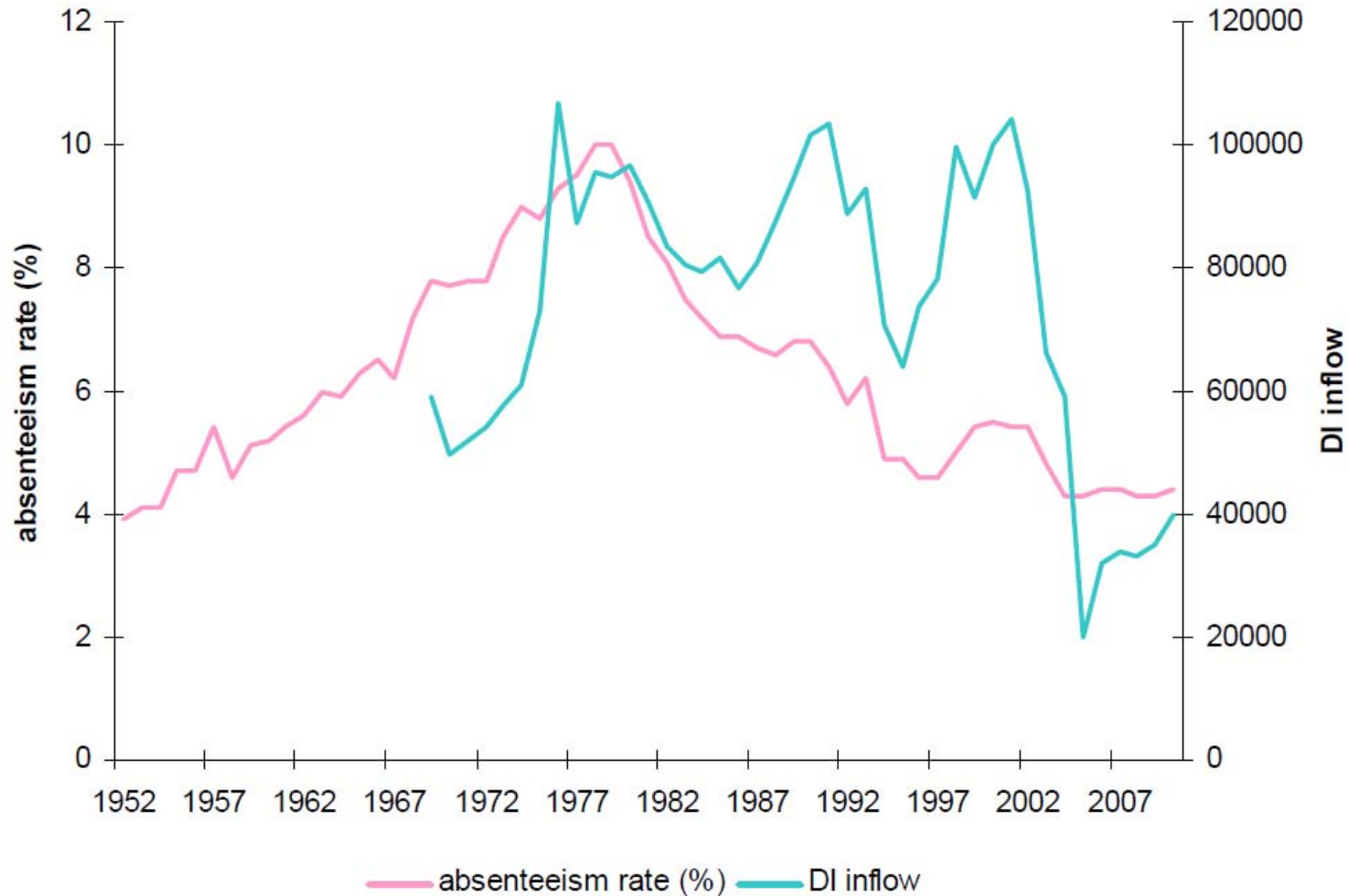
Anslåtte virkninger av gradert sykmelding for fravær over 8 uker

	Effekten av gradert sykmelding
Varighet av fraværet	-66,1 dager
Antall tapte arbeidsdager	-90,1 dager
Antall fravær og trygdedager de neste to årene	-79,1 dager
Andel sysselsatt to år senere	15,9 prosentpoeng
Antall observasjoner	340 586

*Markussen, Mykletun, Røed (2012): The Case for Presenteeism,
Journal of Public Economics*

Se til Nederland?

Figure 1: Sickness absenteeism and disability inflow in the Netherlands, 1950-2010

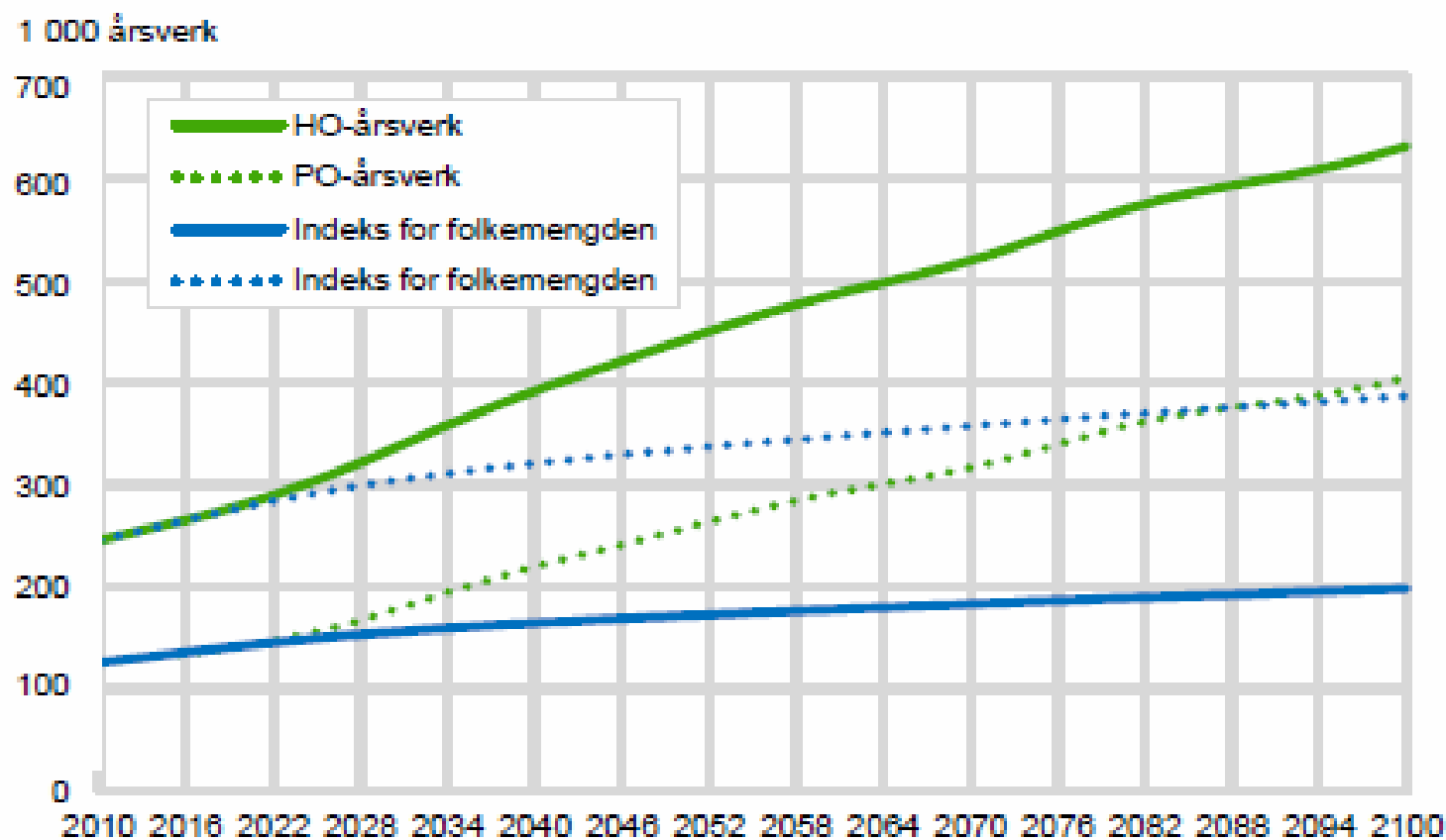
Source: Statistics Netherlands (2010); Koning (2012).

Forslag (Holden, Markussen og Røed, 2012):

1. Gradering hovedregel for alle nye varige stønadsforløp – også uføreytelser
2. Uføreytelser bør være betinget av at mottaker stiller sin gjenværende arbeidsevne til disposisjon for arbeidsmarkedet
3. Gradering bør i utgangspunktet ta form av reduserte krav til ytelse/produksjon – ikke mer fritid
4. Mye mer må gjøres for sikre etterspørselen etter denne arbeidskraften. Her kan og bør offentlig sektor spille en nøkkelrolle.

Betydelig behov for arbeidskraft i årene som kommer – særlig innenfor helse- og omsorgssektoren

Figur 5.1. Betydningen av endringer i befolkningens størrelse og sammensetning for fremtidig sysselsetting i formell HO- og PO-sektor i vår referansebane.
1 000 årsverk

Fra Holmøy, Kjelvik, og Strøm: «Behovet for arbeidskraft i helse- og omsorgssektoren fremover» SSB-rapport 2014/14

Innvendinger...

- Fortrengning
 - I mikro: Ja
 - I makro: Neppe
- Redusert produktivitet i offentlig sektor
 - I den enkelte virksomhet: Ja
 - I «sektoren» som helhet: Neppe
- Misbruk og konkurransevridning
 - Et reelt problem - kan motvirkes ved gode og grundige arbeidsevnevurderinger
- Senket trygdeterskel
 - En reell risiko – men kanskje overdrevet?

Gevinster...

- Atferdsrisiko og seleksjon:
 - Bortfallet av (utsikten til) arbeidsfri inntekt reduserer atferdsrisikoproblemet
 - og eksportmuligheten blir i praksis borte
 - Mindre attraktivt system for personer som egentlig kan klare seg selv
- Utnyttelse av produktive ressurser
 - Også personer med redusert arbeidsevne kan bidra

Konklusjon

- Norge har allerede en av verdens høyeste sysselsettingsrater. De lettest mobiliserbare ressursene er uttømt.
- Å oppnå *enda* høyere sysselsettingsrate vil kreve en politikk for å ta i bruk de ”vanskelig tilgjengelige” ressursene.
- Kortsiktig mangel på arbeidskraft kan dekkes opp ved import av arbeidskraft.
- Men velstandsnivået vårt bestemmes ikke primært av *antallet* sysselsatte, men av *andelen* sysselsatte – og deres produktivitet.
 - Og et meningsfullt produktivitetsmål *for et land* bør ikke ta utgangspunkt i antallet faktisk sysselsatte – men antallet som burde og kunne vært sysselsatt.